

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ
وَصَلَّى اللّٰهُ عَلٰی سَیْدِنَا مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِیْنَ

القضاء فی الفقه و الحقوق

جلسه شصت و یکم
فصل دوم: شرائط القضاء
۹۸/۱/۱۸

معنای عدالت:

ظلم در عرف متشرعه عبارتست از ستاندن حق دیگری یا تخطی از حدود الهی و عمدتاً شرک و کفر. در شریعت به کار اول غضب و به کار دوم گناه اطلاق می‌شود. پس عادل کسی است که حق دیگری را نستاند و از حدود الهی تجاوز نکند.

دلیل اشتراط عدالت:

وقتی در شاهد عدالت شرط باشد به طریق اولی در قضاوت نیز شرط است.

کاشف از عدالت:

اما این واقعیت به چه وسیله اثبات می‌شود؟ سه قول در مسأله وجود دارد:
قول اول: قول مشهور: این که حسن ظاهر کافی در اثبات عدالت است.

قول دوم: قول شهید: باید علم یا اطمینان یا بیّنه که جانشین علم و اطمینان است پیدا شود.

قول سوم: قول شیخ: از فسق و ظلم او خبر نداشته باشیم کافی در عدالت مسلمان است

قول اول : روايات كفايت حسن ظاهر عبارتند از:

۱- عن عبد الله بن ابى يعفور.. فَإِذَا سُئِلَ عَنْهُ فِي قَبِيلَتِهِ وَ مَحَلَّتِهِ قَالُوا مَا رَأَيْنَا مِنْهُ إِلَّا خَيْرًا- مُواظِبًا عَلَى الصَّلَوَاتِ... وَ لَوْ لَا ذَلِكَ لَمْ يُمَكِّنْ أَحَدًا أَنْ يَشْهَدَ عَلَى آخَرَ بِصَلَاحٍ لِأَنَّ مَنْ لَا يُصَلِّي لَا صَلَاحَ لَهُ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ ...

۲- صحیحہ بزنی سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ ع ... فَقَالَ مَنْ وُلِدَ عَلَى الْفِطْرَةِ أُجِزَتْ شَهَادَتُهُ عَلَى الطَّلَاقِ بَعْدَ أَنْ تَعْرِفَ مِنْهُ خَيْرًا.

۳- صحیحہ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ ... قَالَ نَعَمْ إِذَا عَلِمَ مِنْهُمَا بَعْدَ ذَلِكَ خَيْرٌ جَازَتْ شَهَادَتُهُمَا.

۴- صحیحہ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ لَوْ كَانَ الْأَمْرُ إِلَيْنَا لِأَجْزْنَا شَهَادَةَ الرَّجُلِ إِذَا عَلِمَ مِنْهُ خَيْرٌ مَعَ يَمِينِ الْخَصْمِ فِي حُقُوقِ النَّاسِ ...

۵- عَنْهُ عَنِ السِّيَّارِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُغِيرَةَ قَالَ: قُلْتُ لِلرِّضَا ع ... قَالَ كُلُّ مَنْ وُلِدَ عَلَى الْفِطْرَةِ وَ عُرِفَ بِصَلَاحٍ فِي نَفْسِهِ جَازَتْ شَهَادَتُهُ. (التهذيب، ج ۶، ص ۲۸۴)

۶- وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ (حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ مَسْرُورٍ رِضْوَانُ اللَّهِ عَلَيْهِ قَالَ حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عَامِرٍ عَنْ عَمِّهِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَامِرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادِ الْأَزْدِيِّ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ زِيَادِ الْكَرْخِيِّ) قَالَ قَالَ الصَّادِقُ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ ع مَنْ صَلَّى خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي الْيَوْمِ وَ اللَّيْلَةِ فِي جَمَاعَةٍ فَظَنُّوا بِهِ خَيْرًا وَ أُجِزُوا شَهَادَتَهُ. (الامالی للصدوق ۳۳۸)

٤٦١ - حمدويه عن الحسن بن موسى عن علي بن حسان الواسطي الخزاز قال حدثنا علي بن الحسين العبيدي قال كتب أبو عبد الله (ع) إلى المفضل بن عمر الجعفي حين مضى عبد الله بن أبي يعفور يا مفضل عهدت إليك عهدي كان إلى عبد الله بن أبي يعفور صلوات الله عليه فمضى صلوات الله عليه موفيا لله عز و جل و لرسوله و لإمامه بالعهد المعهود لله و قبض صلوات على روحه محمود الأثر مشكور السعي مغفورا له مرحوما برضا الله و رسوله و إمامه عنه فولادتي من رسول الله (ص) ما كان في عصرنا أحد أطوع لله و لرسوله و لإمامه منه فما زال كذلك حتى قبضه الله إليه برحمته و صيره إلى جنته مساكنا فيها مع رسول الله (ص) و أمير المؤمنين (ع) أنزله الله بين المسكين مسكن محمد و أمير المؤمنين (صلوات الله عليهما) و إن كانت المساكين واحدة و الدرجات واحدة فزاده الله رضى من عنده و مغفرة من فضله برضاي عنه.

٤٦٢ - حمدويه قال حدثنا محمد بن الحسين عن الحكم بن مسكين الثقفي قال حدثني أبو حمزة معقل العجلي عن عبد الله بن أبي يعفور قال قلت لأبي عبد الله (ع) و الله لو فلقت رمانة بنصفين فقلت هذا حرام و هذا حلال لشهدت أن الذي قلت حلال حلال و أن الذي قلت حرام حرام فقال رحمك الله رحمك الله. (رجال الكشي ص : ٢٤٩)

۷- أَبُو الْقَاسِمِ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ قَوْلَوَيْهِ رَحِمَهُ اللَّهُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عُقْبَةَ وَ ذُبْيَانَ بْنِ حَكِيمِ الْأَوْدِيِّ عَنْ مُوسَى بْنِ أُكَيْلٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي يَعْفُورٍ عَنْ أَخِيهِ عَبْدِ الْكَرِيمِ بْنِ أَبِي يَعْفُورٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ: تُقْبَلُ شَهَادَةُ الْمَرْأَةِ وَالنِّسْوَةُ إِذَا كُنَّ مَسْتُورَاتٍ مِنْ أَهْلِ الْبُيُوتَاتِ مَعْرُوفَاتٍ بِالسِّتْرِ وَالْعَفَافِ مُطِيعَاتٍ لِلْأَزْوَاجِ تَارِكَاتِ الْبِدَاءِ وَ التَّبْرُجِ إِلَى الرَّجَالِ فِي أَنْدِيَتِهِمْ. (التهدیب ۲۴۲/۶؛ الاستبصار ۱۳/۳)

من أهل البيوتات یعنی من الأشراف و ذوي المروات فإن البيت جاء بمعنى الشرف و البذاء الفحش و التبرج التكلف في إظهار ما يخفى و خص بكشف المرأة زينتها و محاسنها للرجال و الأندية جمع النادي و هو المجلس ما دام فيه القوم (الوافی ۹۶۶/۱۶)

سند روایت ضعیف است؛ عبدالکریم بن ابی یعفور توثیقی ندارد.

دلالت حدیث این است که ترکیبی از صفات اصلی عدالت یعنی گناه نکردن و صفات کاشف عدالت یعنی معروفیت به خیر در اینجا به صورت مصادیق این دو مفهوم آمده است. مستور بودن و ترک بداء و تبرج مصادیقی از گناه نکردن است. اهل شرف و مطیع زوج بودن نیز خصوصیتی ندارد و حمل بر اموری می شود که ضدش گناه است و باید ترک شود ذکر این دو قید از آن جهت است که گناه زن در بسیاری از موارد با بی شرافتی و یا عصیان زوج حاصل می شود.

۸- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى عَنْ يُونُسَ عَنْ بَعْضِ رِجَالِهِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الْبَيِّنَةِ إِذَا أُقِيمَتْ عَلَى الْحَقِّ أَيْحِلُّ لِلْقَاضِي أَنْ يَقْضِيَ بِقَوْلِ الْبَيِّنَةِ إِذَا لَمْ يَعْرِفْهُمْ مِنْ غَيْرِ مَسْأَلَةٍ قَالَ فَقَالَ خَمْسَةٌ أَشْيَاءٌ يَجِبُ عَلَى النَّاسِ أَنْ يَأْخُذُوا بِهَا ظَاهِرَ الْحُكْمِ الْوَلَايَاتُ وَ التَّنَاكُحُ وَ الْمَوَارِيثُ وَ الذَّبَائِحُ وَ الشَّهَادَاتُ فَإِذَا كَانَ ظَاهِرُهُ ظَاهِرًا مَأْمُونًا جَازَتْ شَهَادَتُهُ وَ لَا يُسْأَلُ عَنْ بَاطِنِهِ. (الكافي، ج ۷، ص ۴۳۱)

اشکال سند در مرسله بودن آنست ولی یونس بن عبدالرحمن از اصحاب اجماع است. بلکه افقه اصحاب امام رضا علیه السلام است. خودداری از ذکر نام راوی گاهی به دلیل تقیه بوده و گاهی نیز دلائل دیگری داشته است.

عبارت «لم يعرفهم» می‌رساند که فرض این است که قاضی شاهد را نمی‌شناسد چه کار کند؟ حضرت فرمودند که باید به ظاهر حکم تمسک کند مثل ولایت پدر و قول طرف مقابل در نکاح و ارث و قول بازار در ذبح شرعی همین که ظاهرش مأمون باشد کافی است و لزومی ندارد از باطن او سؤال کنیم. مأمون به معنای موثوق به است. یعنی کسی که می‌توان به او اعتماد و تکیه کرد.

این دلالت بر آن دارد که حسن ظاهر کافی برای قبول شهادت است. این حسن ظاهر مسبوق به ناشناخته بودن شاهد است و این یعنی حتی نیازی به اثبات خیری از او در ماسبق مثل حضور در نماز جماعت و مانند آن نیست. همین که شکل و شمائل ظاهری او مأمون باشد کافی است. این تعبیر سبک‌تر از تعبیر بعدی (مثل تعرف منه خیراً) است. اگر تعارضی فهمیده شود باید بگوییم این که «ظاهرش مأمون باشد» اطلاق دارد و این اطلاق حمل می‌شود بر قید روایات بعدی که گفته تعرف منه خیراً.

۹- عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ خَالِدٍ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِيسَى عَنْ سَمَاعَةَ بْنِ مِهْرَانَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ قَالَ: مَنْ عَامَلَ النَّاسَ فَلَمْ يَظْلِمُهُمْ وَ حَدَّثَهُمْ فَلَمْ يَكْذِبْهُمْ وَ وَعَدَهُمْ فَلَمْ يُخْلِفْهُمْ كَانَ مِمَّنْ حُرِّمَتْ غَيْبَتُهُ وَ كَمَلَتْ مُرُوءَتُهُ وَ ظَهَرَ عَدْلُهُ وَ وَجِبَتْ أُخُوَّتُهُ. (الكافي، ج ۲، ص ۲۳۹)

تعبیر سه گانه اول روایت بر مصادیقی از حسن ظاهر دلالت دارد. این سه موجب ظهور عدالت بوده و کاشف از آنست. (ظهر عدله) این روایت دلالت بر آن دارد که فرد غریبه قابل اتکا نیست چون تعبیر به عامل الناس دارد که دال بر تعامل مستمر شخص در دیار خود است. این تعبیر سنگین تر از تعبیر به «تَعْرِفَ مِنْهُ خَيْرًا» است چون در تعبیر روایات قبل نیازی به استمرار تعامل ندارد. واقع مطلب آنست که این روایت گرچه عبارت ظهر عدله دارد ولی به دلیل ذکر عدم ظلم و ذکر برخی گناهان مثل عدم دروغ نبود. ممکن است بگوییم روایت درصدد بیان خود معنای عدالت است نه کاشف از آن هر چند ظهر عدله ظهور اولی در کاشف از عدالت دارد ولی به قرینه صدر روایت آن را حمل می کنیم بر بیان معنای ذات عدالت و این که «ظهر عدله» مجازاً به معنای «تحقق عدله» است. بنابر این تفسیر این روایت از بحث از کاشف عدالت خارج است.

۱۰- أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عَيْسَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ سَيْفِ بْنِ عَمِيرَةَ عَنْ عَمْرِو بْنِ شَمْرِ عَنْ جَابِرِ
عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ قَالَ: شَهَادَةُ الْقَابِلَةِ جَائِزَةٌ عَلَى أَنَّهُ اسْتَهَلَ أَوْ بَرَزَ مَيْتًا إِذَا سُئِلَ عَنْهَا فَعُدَّتْ. (تهذيب

۲۷۱/۶)

ضمیر در آنه به طفل نوزاد برمی گردد. استهل الصبی یعنی کودک هنگام تولد با
صدای بلند گریست (الصباح ۱۸۵۲/۵) در اینجا کنایه از بدنیا آمدن طفل به
صورت زنده است. و الاستهلال رفع الصوت (تهذيب اللغة ۲۳۹/۵) تعدیل الشهود:
عبارتست از این که بگویی آنها عادلند. (لسان العزب ۴۳۱/۱۱)

سند روایت ضعیف است به عمرو بن شمر گفته شده که او احادیثی را به کتاب
جابر افزوده است. (النجاشی ۲۸۷)

روایاتی که دلالت بر قول دوم (لزوم وثوق به عدالت) دارد:

۱- عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَهْزِيَارٍ عَنْ أَبِي عَلِيٍّ بْنِ رَاشِدٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ ع
إِنَّ مَوَالِيكَ قَدْ اخْتَلَفُوا فَأُصَلِّي خَلْفَهُمْ جَمِيعًا فَقَالَ لَا تُصَلِّ إِلَّا خَلْفَ مَنْ تَثِقُ بِدِينِهِ ثُمَّ قَالَ وَ لِي مَوَالٍ؟
فَقُلْتُ أَصْحَابُ فَقَالَ مُبَادِرًا قَبْلَ أَنْ أَسْتَمَّ ذِكْرَهُمْ لَا يَأْمُرُكَ عَلِيُّ بْنُ حَدِيدٍ بِهَذَا أَوْ هَذَا مِمَّا يَأْمُرُكَ بِهِ عَلِيُّ
بْنُ حَدِيدٍ فَقُلْتُ نَعَمْ. (تهذيب ۶/۲۷۱؛ الكافي ۳/۳۷۴)

روایت بنابر توثیق سهل بن زیاد صحیح است و دلالت بر این دارد که لازم است
وثوق به دیانت امام جماعت ثابت شود.

روایاتی که دلالت بر قول دوم (لزوم وثوق به عدالت) دارد:

۲- الکشی فی رجالی عن آدم بن مُحَمَّدِ الْقَلَانِسِيِّ الْبَلْخِيِّ، قَالَ حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ الْقُمِّيُّ، قَالَ حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عَيْسَى الْقُمِّيُّ، عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ أَبِيهِ يَزِيدَ بْنِ حَمَّادٍ، عَنْ أَبِي الْحَسَنِ (ع) قَالَ، قُلْتُ لَهُ أَصَلِّي خَلْفَ مَنْ لَا أَعْرِفُ فَقَالَ لَا تُصَلِّ إِلَّا خَلْفَ مَنْ تَثِقُ بِدِينِهِ، فَقُلْتُ لَهُ أَصَلِّي خَلْفَ يُونُسَ وَ أَصْحَابِهِ فَقَالَ يَا أَبَى ذَلِكَ عَلَيْكُمْ عَلِيُّ بْنُ حَدِيدٍ، قُلْتُ آخِذْ بِذَلِكَ فِي قَوْلِهِ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ، فَسَأَلْتُ عَلِيَّ بْنَ حَدِيدٍ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ: لَا تُصَلِّ خَلْفَهُ وَ لَا خَلْفَ أَصْحَابِهِ (رجال الكشي ۴۹۶)

آدم بن محمد وثاقتش ثابت نیست و گفته شده که قائل به تفویض بوده است (رجال الطوسی ۴۰۷)

علی بن محمد بن فیروزان القمی گرچه کثیر الروایة بوده ولی توثیقی برایش وارد نشده است.

بقیه روایات نیز ثقه هستند. بنابر این سند روایت ضعیف است

دلالت آن نیز مانند روایت قبل است.

والحمد لله رب العالمين